

N:o 189.

Af herr **J. T. Larsson** i Lund, n:o 189, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk samt lönereglering för de vid dem anställda lärare.

Den kommitté, som med anledning af Riksdagens skrifvelse den 6 maj 1899 tillsattes med uppdrag att efter erforderlig utredning afgifva yttrande och förslag med afseende på vissa frågor rörande de allmänna läroverken och som vid fullgörandet af detta uppdrag framlagt förslag till djupt ingripande reformer i det högre undervisningsväsendet, hade efter egen förklaring i dessa förslag en alldeles särskild anledning att taga under ompröfning äfven frågan om en tidsenlig anordning af läroverkens styrelse, hvilken fråga länge stått på dagordningen men hitintills fått förgäfvets vänta sin lösning. Af skäl, hvilka näppeligen kunna hafva varit afgörande, fann sig emellertid kommitténs flertal böra i denna viktiga fråga stanna vid ett sympatiuttalande för det, icke minst inom pedagogiska kretsar, med allt mera styrka framträdande krafvet på reform. Det har därför varit ägnadt att väcka synnerlig tillfredsställelse, att initiativ till en sådan reform nu utgått från Kungl. Maj:t.

I Kungl. Maj:ts till Riksdagen aflåtna proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk samt lönereglering för de vid dem anställda lärare äskas Riksdagens medgifvande till, bland annat, inrättande af en på visst sätt sammansatt öfverstyrelse till biträde vid öfvervakande af examina och utöfvande af den ecklesiastikdepartementet

Bih. till Riksd. Prot. 1904. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 69 Häft. (N:o 189.) 1

tillkommande uppsikt öfver de allmänna läroverken och med dem jämförliga undervisningsanstalter samt för handläggning af vissa läroverksärenden. Enligt föredragande departementschefens anförande till statsrådsprotokollet skulle den blifvande öfverstyrelsen komma att upptaga icke blott en del funktioner, som nu tillkomma läroverksbyrån inom ecklesiastikdepartementet, utan äfven flera sådana af stor betydighet, hvilka för närvarande ankomma på läroverkens eforer och de ecklesiastika konsistorierna.

Genom Riksdagens bifall till denna Kungl. Maj:ts proposition, i hvad den afser inrättandet af en öfverstyrelse för de allmänna läroverken, blefve tvifvelsutan ett betydelsefullt första steg taget mot förverkligandet af ett länge närdt önskningsmål, särskiljandet af skolans och kyrkans angelägenheter. Tanken på ett sådant särskiljande kan sägas framskynta redan i den af statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet år 1847 med framläggandet inför Kungl. Maj:t af ett förslag till ordnande af läroverkens styrelse gjorda hemställan, att konsistorierna måtte skiljas från befattningen med elementarläroverken och dessa ställas under särskilda styrelser. Detta förslag afsåg väl icke ett brytande af sambandet mellan kyrkostyrelse och skolstyrelse, hvilket tänktes vidmakthållet genom biskops och domprosts själfskrifna ledamot-skap i skolstyrelserna, men det ville gifva skolan en själfständigare ställning och åt det rena lekmanneelementet bereda inflytande på hennes ledning. Under det mer än halfva århundrade, som gått till ända efter detta förslags framkomst, hafva undervisningsväsendets kraftiga utveckling, dess inriktande mot nya och vidgade uppgifter samt däraf följande allt starkare kraf på själfständighet gjort stiftsstyrelsernas brister såsom läroverksstyrelser allt mera kännbara, och under det offentliga meningsbytet om ofta återkommande uppslag till införandet af en bättre tingens ordning torde den uppfattningen hafva vunnit stadga och mognad, att särskiljandet af skolans och kyrkans angelägenheter borde uppställas såsom målet för reformsträfvandet. Det var ock denna uppfattning som dikterade 1882 års läroverkskommittés förslag att förlägga handhafvandet af läroverkens angelägenheter till särskilda lokalstyrelser, underordnade en centralstyrelse. Det säkra grepp på styrelsefrågans innebörd, hvilket utmärker detta förslag, gör det förtjänt att framdragas till jämförelse med pluralitetens i 1899 års kommitté svaga skäl för ett ytterligare undanskjutande af till och med det första steget mot nämnda mål. Då nu, tack vare Kungl. Maj:ts initiativ, det finnes grundadt hopp, att detta första steg skall blifva taget, framställer sig osökt den frågan, om det föreligger skäl att stanna vid detta begynnelse-

steg, eller om icke fastmer inför ett nytt skede i läroverkens utvecklingshistoria alla skäl tala för, att i samband med den af Kungl. Maj:t föreslagna ändrade anordningen af rikets allmänna läroverk åtgärder jämväl böra vidtagas till fullständigt upphörande af nu rådande hälftenbruket mellan kyrka och skola beträffande stiftsstyrelserna.

Om det otillfredsställande däri, att stiftsstyrelserna handhafva läroverkens angelägenheter, lär väl knappast numera råda mer än ett omdöme, hvilket, för att låna ett uttalande af 1882 års läroverkskommitté, kan sägas innebära, att då stiftsstyrelserna fortfarande äro hvad de varit under sekler, men läroverkssystemet varit stadt i ständig utveckling, förhållandet mellan de styrande och de styrda blifvit väsentligen rubbadt. De skäl, hvilka bevisa detta omdömes riktighet, hafva blifvit så ofta och med så öfvertygande styrka framhållna, att deras upprepande här torde finnas obehöfligt. Genom inrättandet af en öfverstyrelse, utrustad med de befogenheter, hvilka till sina hufvuddrag äro angifna i departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet, komme säkerligen de mest kännbara olägenheterna af det nuvarande systemet att blifva afhjulpna. Men den befattning med läroverksärenden, hvilken efter tillkomsten af en öfverstyrelse fortfarande skulle ligga kvar i eforernas och konsistoriernas händer, blefve likväl, om än icke af den betydighet, att utvecklingens gång kunde befaras blifva i allvarlig grad hämmad, att anse såsom en inkonsekvens, hvars menliga verkan på systemet näppeligen torde utblifva.

Statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har tillkännagifvit sin afsikt att i händelse af bifall till förslaget om en öfverstyrelse inför Kungl. Maj:t föreslå fullständigt afskaffande af de numera fakultativa undervisningsprofven, hvilkas ledande och bedömande för närvarande tillkomma konsistoriet. Under enahanda förutsättning skulle konsistoriernas befattning med tillsättning af lärare komma att upphöra. Öfverstyrelsen finge att tillsätta öfningslärare och afgifva förslag vid tillsättning af ämneslärare, hvilka senares utnämning blefve öfverflyttad till Kungl. Maj:t. Vidare torde konsistoriernas befattning med frågor om läroämnesfördelningen komma att tilläggas öfverstyrelsen. De utan all fråga mest maktpåliggande af konsistoriernas funktioner såsom läroverksstyrelser skulle således komma att alldeles bortfalla vid den ändrade anordningen; och förutom åliggandet att vid biskopsledighet eller förfall för biskop handhafva eforalgöromålen komme konsistoriernas befattning med läroverksärenden att hufvudsakligen bestå i förvaltningen af vissa kassor och andra, visserligen i och för sig viktiga, bestyr af ekonomisk natur.

Det har af 1882 års läroverkskommitté framhållits, att konsistorier och eforsämbeten i de nuvarande läroverksstyrelserna ömsesidigt betinga hvarandra, så att, om konsistoriernas befattning med läroverken upphör, biskoparnas själfskrifna förmanskap för desamma äfven måste försvinna. Sanningen häraf lär ingen vilja bestrida. Den har ock vunnit bekräftelse i det nu föreliggande förslaget. Genom inrättandet af en öfverstyrelse för läroverken komme, såsom ofvan är påvisadt, konsistoriernas väsentliga befattning med läroverken att upphöra, såsom följd hvaraf äfven de viktigare af eforernas funktioner skulle enligt förslaget öfverflyttas till öfverstyrelsen. Efori förnämsta plikt är att tillse, att de under hans uppsikt varande undervisningsverk motsvara sitt ändamål, och att deras lärare noga fullgöra sina åligganden. Denna bestämmelse i läroverksstadgan är den för hela eforsinstitutionen grundläggande. Men denna eforernas kardinaluppgift kan väl anses helt täckas af den föreslagna öfverstyrelsens uppgift att utöfva inspektion öfver läroverken samt på eget initiativ framställa förslag angående behöfliga förbättringar inom skolväsendet. Till äfventyrs kunde invändas, att den öfverstyrelsen tillkommande inspektionen icke utesluter behovet af eforernas ständiga och på närmare håll öfvervakande uppsikt öfver läroverk och lärare. Det bör därför erinras, att bristande effektivitet i inspektionen just framhållits såsom ett af hufvudskälen för inrättandet af en särskild öfverstyrelse för läroverken. Vid allmänna Svenska läraremötet i Stockholm 1900 under öfverläggning i fråga om behovet af fackmässig inspektion af läroverken uttalades, att skolans och lärarekårens mest vitala intressen fordrade tillvaron af en sådan. Statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har ock ansett sig böra i all synnerhet fästa uppmärksamheten vid behovet af en effektiv inspektion, hvilken genom öfverstyrelsen vore afsedd att vinnas. Inför sådana uttalanden måste man få den uppfattningen, att uppsikten öfver läroverken genom eforsämbetena, dessas hufvuduppgift, torde lämna åtskilligt öfrigt att önska, och att ur denna synpunkt eforsämbetena må finnas obehöfliga efter införandet af effektiv och fackmässig inspektion genom öfverstyrelsen. En dylik uppfattning får icke anses innebära något för eforsämbetenas innehafvare förklenligt omdöme. Biskop är framför allt väktare öfver de kyrkliga intressena och vårdare af de kyrkliga behoven. De anspråk, hvilka i sådant afseende ställas på honom, äro tvifvelsutan så betydande, att de hart när omöjliggöra ett fyllande af eforatets plikter under nuvarande förhållanden så, som vid institutionens tillkomst förutsattes. Man kan därför fullväl förstå ett sådant uttalande som detta, hvilket återfinnes i ett herdabref till Västerås stifts prästerskap år 1884: »Kommer

en dag, då biskoparne upphöra att vara eforer öfver stiftens läroverk, skola de säkerligen känna en sådan förändring såsom en ej ringa lättnad i sina ämbetsbekymmer». Vore det ej skäl att nu låta den dagen randas? Ur läroverksstadgan skulle kunna hämtas en kvantitativt betydande förteckning öfver de särskilda eforalbestyren, hvilka alla hafva sin rot i den ofvan angifna hufvuduppgiften. Af dessa bestyr skulle, såsom ofvan blifvit antydt, de viktigare öfvergå till den blifvande öfverstyrelsen, exempelvis åliggandet att afgifva yttrande vid rektorsförordnanden, rättigheten att bevilja lärare tjänstledighet till viss utsträckning samt förordna vikarier och extra lärare. Att bestämma valet af läroböcker och att öfvervaka använda lärometoders ändamålsenlighet torde äfven höra till den grupp af eforalbestyren, som kan förväntas blifva anförtrodd åt öfverstyrelsen. Om man därefter genomgår förteckningen, torde det befinnas, att eforernas öfriga bestyr till öfvervägande del afse s. k. löpande ärenden, ekonomiska och ordningsmål.

Det lär icke kunna förnekas, att den befattning med läroverksärenden, hvilken fortfarande skulle tillkomma eforerna och de ekklesiastiska konsistorierna, komme att på grund af dessa ärendens mängd, om också icke på grund af deras vikt, taga de kyrkliga myndigheterna och enkannerligen stiftschefen i anspråk på ett sätt, som icke står i rimligt förhållande till den ställning, de efter öfverstyrelsens inrättande komme att intaga till läroverken. Å andra sidan kan denna befattning icke annat än inkräkta på stiftsstyrelsernas verksamhet för deras kyrkliga uppgifter. Dessa senare ställa nog så stora anspråk på att blifva tillgodosedda. I sådant hänseende har äfven vid upprepade tillfällen från kyrkans sida fordrats en omorganisation af stiftsstyrelserna för att göra dessa bättre än hittills rustade för de kyrkliga uppgifterna; och af förhandlingarna vid 1898 års kyrkomöte inhämtas, att kyrkan då ännu väntade, såsom hon väl fortfarande väntar, svar på den underdåniga skrifvelse, som 1893 års kyrkomöte i sådant syfte aflåtit till Kungl. Maj:t. Det är äfven nogsamnt bekant, att en af de största svårigheterna vid en dylik omorganisation varit att finna i stiftsstyrelsernas dubbelställning. Att med snaraste undanröja denna svårighet genom stiftschefernas och konsistoriernas befriande ej blott från den väsentliga ledningen af och inseendet öfver läroverken utan äfven från mindre väsentliga bestyr med ekonomiska och ordningsmål samt expeditionsgöromål rörande läroverken torde därför vara en åtgärd af beskaffenhet att kunna påräkna anslutning från både skolans och kyrkans sida. En sådan åtgärd synes äfven vara påkallad ur annan synpunkt, hvilken jag tillåter mig i det följande beröra.

Statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har i hufvudsak anslutit sig till senaste läroverkskommitténs förslag, att de ifrågasatta samskolorna skulle ställas under inseende af lokala styrelser, i hvilka skulle inrymmas plats för ledamöter, utsedda af kommunalstyrelserna och i visst fall af landsting. Denna anordning har motiverats därmed, att samskolorna komme att delvis bekostas af kommunen. Frågan om lokala styrelser för statsläroverken ingick redan i 1847 års förslag. Därom yttrade dåvarande departementschefen, att en omständighet, som i sin mån ansåges hafva bidragit till allmänhetens bristande intresse och förtroende för elementarläroverken, vore den, att styrelsen af desamma äfven i enskildheterna varit öfverlämnad uteslutande åt statens tjänstemän och att lärjungarnes föräldrar stått i ringa eller ingen beröring med läroverket, samt att billigheten och undervisningens sanna gagn kräfde, att föräldrarna eller sådana personer, hvilka med dem delade intressen, äfven finge någon delaktighet i den närmaste ledningen af läroverkets angelägenheter. Det är nog länge sedan man kunnat tala om bristande intresse och förtroende för de allmänna läroverken, men det glädjande intresse och förtroende, som från allmänhetens sida kommit läroverken till del, har säkerligen ingen grund i styrelseformen. Därom vittna de mer än en gång både inom och utom Riksdagen uttalade och såsom berättigade erkända önskingarna, att äfven åt allmänheten måtte tillerkännas andel i läroverkens styrelse. Dessa önskingar blefvo äfven beaktade af 1882 års läroverkskommitté, som upptog lokalstyrelsetanken och hvars förslag beträffande dessa styrelser sammansättning ganska nära sammanfaller med det nu föreliggande förslaget om lokalstyrelser för samskolorna. Det heter i departementschefens yttrande om hufvudgrunderna för den nu föreslagna läroverksorganisationen, att kärnpunkten i våra dagars kraf på en tidsenlig läroverksreform har blifvit, att läroverken skola så inrättas, att de på ett verksammare och bättre sätt än hittills främja den medborgerliga bildningen. För vinnandet af detta mål erfordras visserligen i främsta rummet, att läroverkens ledning lägges i en målmedveten öfverstyrelses hand, men därtill skulle ock väsentligen bidraga, att de styrelser, hvilka hafva närmaste inseendet öfver läroverken och handhafva enskildheterna i deras förvaltning, kunna påräkna stöd af det intresse, den sakkunskap och praktiska förfarenhet, som kan vara att finna utanför ecklesiastikstaten och lärarekåren. Af detta skäl och då främjandet af den medborgerliga bildningen väl torde få anses ligga utanför området af de kyrkliga myndigheternas uppgift i vår tid, torde det nu vara synnerligen lämpligt att, i samband med den förestående omorganisationen af

rikets läroverk och inrättandet af en öfverstyrelse för dessa, den femtio-sju år gamla tanken att aflösa de kyrkliga myndigheterna från befattningen med läroverken må komma till utförande, och det lika gamla önskemålet, att åt allmänheten må beredas delaktighet i handhafvandet af läroverkens angelägenheter, kunde blifva tillgodosedt. Medlet härtill vore, att icke blott samskolorna, utan alla statens läroverk blefve ställda under inseeende af lokalstyrelser, hvilka finge öfvertaga befattningen med de läroverksärenden, hvilka icke komme att upptagas af öfverstyrelsen, men funnes vara af beskaffenhet att betinga särskilda förvaltningsorgan, samt att kommunalstyrelserna tillerkändes rätt att utse ett visst lämpligt antal ledamöter i dessa lokalstyrelser.

Kungl. Maj:ts nu föreliggande proposition afser visserligen endast de allmänna läroverkens omorganisation. Men undervisningsväsendet är eller borde vara ett organiskt helt, och en väsentligen ändrad organisation af en del kan därför icke blifva utan verkan till godt eller ondt beträffande andra delar. Meningarna komma nog att visa sig delade om den föreslagna läroverksorganisationens inflytande till godo eller ondo på folkundervisningsanstalterna. Det viktiga led i den nya organisationen, hvarom här ofvan varit fråga, inrättandet af en öfverstyrelse för läroverken, synes dock afgjort väl ägnadt att, om det därför tages i anspråk, kunna verka såsom lifgifvande princip jämväl för den egentliga folkundervisningen. För denna är det ett lifsvillkor, att den bästa möjliga utbildning beredes dem, som skola arbeta på det visserligen tacksamma, men svårbrutna folkuppfostringsfältet. I detta hänseende är det dock för närvarande långt ifrån väl bestämdt. Säkerligen finnas inga statens läroanstalter, som varit och äro föremål för så skarp och till dömes berättigad kritik som folkskolelärareseminarierna. Dessa läroanstalter erbjuda med hänsyn till organisation och arbetssätt samt i fråga om kompetensvillkor för de vid dem anställda lärare många punkter för jämförelse med elementarläroverken och kunna med afseende på sin uppgift göra anspråk på att hänföras till kategorien högre undervisningsanstalter. Den ensidiga riktning, som synes få göra sig gällande vid folkskolelärareutbildningen, åtminstone vid en del seminarier, och som på ett synnerligen ofördelaktigt sätt måste återverka på folkskolans utveckling och framgång, häntyder på brister i seminariernas ledning. I närmaste hand är denna ledning till finnandes hos rektorer, tillsatta

i en ordning, som utesluter täflan, men nästan garanterar en viss ensidighet genom bestämmelsen, att endast målsmannen för ett af de förekommande undervisningsämnena, kristendomskunskap, kan i regeln utnännas till rektor. Att inseendet öfver seminarierna uteslutande hvilat på de ecklesiastiska konsistorierna bidrager icke till att minska, utan till att befästa ensidigheten. Det kan äfven vara skäl att i detta sammanhang erinra om det vidunderliga sätt, hvarpå gällande bestämmelser om ämnesgrupperingen visat sig kunna i vissa fall tillämpas till uteslutande af möjlighet för öppen och verklig täflan vid återbesättande af ledig läraretjänst.

Enligt senaste läroverkskommitténs förslag beträffande viss kompetens på grund af aflagd realskoleexamen skulle sådan examen medföra behörighet till inträde i folkskolelärareseminariernas tredje årsklass. Härtill har statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet anslutit sig i betraktande af fördelen, att folkskolelärarekåren dymedelst skulle i högre grad, än nu är fallet, kunna rekryteras med personer, hvilka inhämtat kunskap i främmande lefvande språk. För vinnande af den fördelen, hvilken för visso är eftersträfvansvärd, att göra folkskolelärarebanan tilldragande för ynglingar med realskolebildning, erfordras nog framför allt ett reformerande af folkskolelärareseminarierna. En sådan reform har statsrådet äfven ställt i utsikt. Denna reformfråga ligger utanför nu ifrågavarande ämne; men då enligt förslaget om inrättande af en öfverstyrelse för de allmänna läroverken det skulle tillkomma denna öfverstyrelse att utöfva inspektion äfven öfver andra med de allmänna läroverken jämförliga undervisningsanstalter såsom flickskolor och enskilda läroverk, som åtnjuta statsunderstöd eller äga dimissionsrätt, kan det med fog ifrågasättas, om icke denna inspektionsrätt må kunna utsträckas att omfatta jämväl statens anstalter för utbildning af folkskolelärare. Såsom här ofvan blifvit antydt, kunna seminarierna väl anses såsom med de allmänna läroverken jämförliga undervisningsanstalter, hvilket bäst bevisas därmed, att för behörighet till lärareanställning vid seminarium erfordras samma kompetensvillkor som för adjunkts- och kollegabeställning vid allmänt läroverk. Af en sådan åtgärd som seminariernas ställande under den blifvande läroverksöfverstyrelsens inspektion kunde möjligen följa, att vid den stundande reformen af seminariernas organisation dessa läroanstalter äfven i andra hänseenden, särskildt i fråga om rektors- och lärare tillsättning, blefve likställda med de allmänna läroverken. Däremot synes ingen anledning föreligga därtill, att en dylik åtgärd skulle betinga ändring i öfverstyrelsens sammansättning, då det blifvit af statsrådet och chefen för

ecklesiastikdepartementet förutsatt, att öfverstyrelsen skulle få rätt att vid behof tillkalla speciellt sakkunniga. De fall, i hvilka sådant tillkallande skulle i fråga om seminarierna erfordras, torde likväl ej blifva synnerligen många.

På grund af det nu anförda tillåter jag mig vördsamt hemställa,

att Riksdagen vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk, i hvad densamma afser inrättande af en öfverstyrelse, måtte i underdånig skrifvelse anhålla:

dels att i samband med genomförandet af den förändrade anordningen af läroverken Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärd i syfte, att den befattning med läroverksärenden, som nu tillkommer eforus och konsistorium, må upphöra, och att för hvarje läroverk må inrättas en särskild lokalstyrelse med den sammansättning och med de funktioner, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt föreskrifva, dock så att kommunalstyrelse och, där sådant beträffande samskola kan vara af förhållandena påkalladt, landsting må tillerkännas rätt att utse visst antal af lokalstyrelses ledamöter;

dels ock att den behörighet att utöfva inspektion öfver vissa med de allmänna läroverken jämförliga undervisningsanstalter, hvilken kan komma att tillhöra läroverksöfverstyrelsen, må utsträckas att omfatta jämväl statens seminarier för utbildande af folkskolelärare och folkskolelärarinnor.

Stockholm den 19 februari 1904.

Jacob Larsson.
